

De concurrentiepositie van de Nederlandse melkveehouderij

Na de invoering van de superheffing in 1984 is in bijna alle EG-lidstaten de bedrijfstakstructuur van de melkveehouderij verbeterd. In deze landen vond een verschuiving plaats naar grotere bedrijven, die in staat zijn een hogere produktiviteitsgroei te bereiken. Nederland vormt op deze ontwikkeling een uitzondering. De melkproduktie per koe is in Nederland weliswaar sterk gestegen, maar de groei van de arbeidsproduktiviteit baart zorgen. Dit wordt vooral veroorzaakt door de slechte herverdeling van melkquota, die leidt tot een relatief groot aantal kleine, minder produktieve, bedrijven. Op den duur kan dit de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveehouderij aantasten.

DRS. A. KRIJGER*

Eerder is in een artikel in dit blad betoogd dat met de invoering van de superheffing in 1984 een einde was gekomen aan de structuurverbetering van de Nederlandse melkveehouderij¹. In verhouding tot de andere EG-lidstaten neemt het aantal melkveehouders te weinig af. Als gevolg daarvan blijft het aantal grote bedrijven met veel koeien en een hoge melkproduktie relatief laag hetgeen de produktiviteitsontwikkeling nadelig beïnvloedt. De gegevens waarop deze conclusie werd gebaseerd, waren ontleend aan het EG-landbouwstructuuronderzoek 1985. Inmiddels zijn gegevens van het EG-landbouwstructuuronderzoek 1987 beschikbaar gekomen die het beeld bevestigen.

Via het EG-boekhoudnet zijn gegevens beschikbaar die de produktiviteitsontwikkeling meer direct meten. De gegevens van het EG-boekhoudnet zijn gebaseerd op een steekproef en zijn daarom niet geschikt voor het weergeven van structurele ontwikkelingen. Wel geeft het boekhoudnet inzicht in het gedrag van melkveehouders. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het aantal melk-koeien per man (arbeidsproduktiviteit) en de melkgift per koe (biologisch-technische produktiviteit). Deze kengetallen vergroten het inzicht in de oorzaken van de structuurontwikkelingen in de bedrijfstak.

De ontwikkeling van genoemde kengetallen wordt geanalyseerd voor het tijdvak 1983/84-1987/88 voor relevante EG-lidstaten. Nederland onderscheidt zich door een hoog niveau van de arbeidsproduktiviteit en een hoge groei van de melkgift per koe. Deze uitkomsten op zich zijn reden tot een minder pessimistisch beeld van de structuurontwikkeling van de Nederlandse melkveehouderij en van de ontwikkeling van de concurrentiepositie over de afgelopen jaren.

Maar bij deze uitkomsten past ook een kanttekening. Uit het EG-boekhoudnet komt als resultaat een toename van de gemiddelde melkproduktie per bedrijf in Nederland, terwijl uit de gegevens van het EG-landbouwstructuuronderzoek juist een afname blijkt. In dit artikel wordt aan de laatste uitkomst de meeste waarde gehecht, omdat het

EG-landbouwstructuuronderzoek juist is opgezet voor het volgen van structuurontwikkelingen en een integrale telling betreft. Hoewel beide onderzoeken elkaar op dit punt tegenspreken worden gegevens uit beide onderzoeken hieronder naast elkaar gepresenteerd. Het eerste onderzoek is indicatief voor produktiviteitsontwikkelingen en bevestigt de positieve samenhang tussen structuurverbetering (schaalvergroting) en produktiviteitsontwikkeling; het tweede beschrijft de structuurontwikkeling zelf.

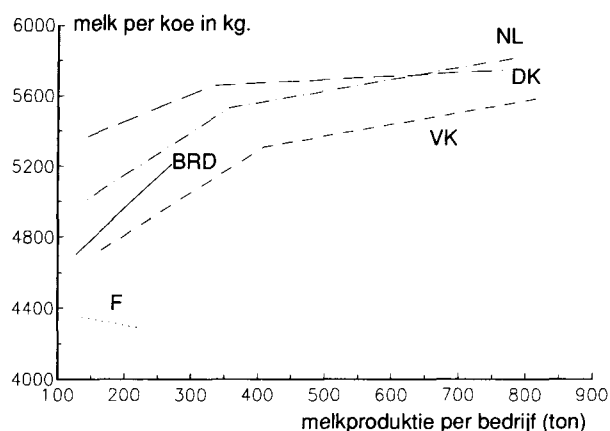
Methode

Na de invoering van de superheffing diende vooral in Nederland het accent in de bedrijfsvoering op het melkveehouderijbedrijf te verschuiven van uitbreiding van de melkveestapel naar een efficiëntere bedrijfsvoering. Het bereiken van produktiviteitsvoordelen via schaalvergroting behoorde over het algemeen tot het verleden. Wilde een melkveehouder toch een produktiviteitsverbetering realiseren dan diende dit te geschieden door het economischere gebruik van bedrijfsmiddelen. Naast een efficiënter graslandbeheer en een doelmatigere ruwvoederwinning komt dit vooral neer op het volmelken van het quotum met zo min mogelijk koeien met ieder een zo hoog mogelijke melkgift. Om beide laatstgenoemde ontwikkelingen zichtbaar te maken is het produktiviteitsbegrip gesplitst in arbeidsproduktiviteit en biologisch-technische produktiviteit. Deze splitsing hangt samen met de reeds langer bestaande notie dat hogere opbrengsten niet zozeer samenhangen met een hogere arbeidsinzet als wel met een efficiëntere

* Werkzaam bij het Produktschap voor Zuivel te Rijswijk. Met dank aan collega's van het produktschap en prof. dr. J. de Veer (LEI) voor commentaar op een eerdere versie. Het artikel is op persoonlijke titel geschreven.

1. A. Krijger, Superheffing en het concurrentievermogen van de Nederlandse melkveehouderij, *ESB*, 27 april 1988, blz. 406-409.

Figuur 1. Melkproductie per koe in relatie tot de omvang van de melkproductie per bedrijf in 1983/84

Bron: EG-boekhoudnet

toepassing van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek, technische kennis en intensiever gebruik van opbrengstverhogende middelen².

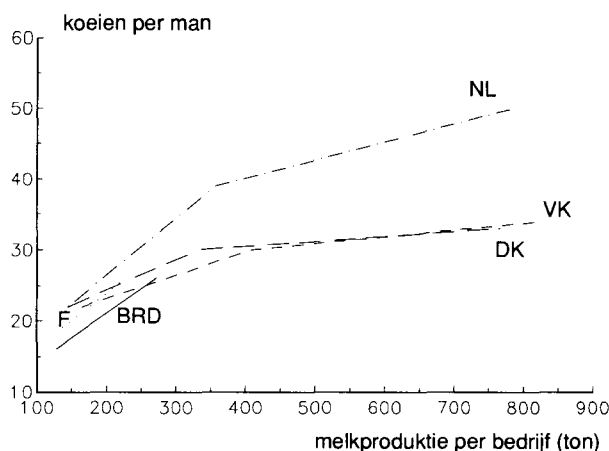
In de lidstaten waar de melkveehouderij voornamelijk uit familiebedrijven bestaat, en voor de meeste lidstaten is dat het geval, is de verwachting dat na de invoering van de superheffing de arbeidsproductiviteit zal dalen en de biologisch-technische productiviteit toeneemt. Door de superheffing mag de melkveehouder immers minder melk produceren. Er zijn minder koeien nodig (arbeidsproductiviteit neemt af), zodat de minst produktieve koeien worden afgestoten (gemiddelde melkgift per koe neemt toe). Het feitelijk verloop per lidstaat hangt af van de omvang van de teruggang van de melkproductie per bedrijf, de omvang van de door de overheid van de wijkers opgekochte en aan de blijvers weer toegedeelde quota en de omvang van de commerciële markt voor quota.

De Nederlandse melkveehouderij bestaat voor verreweg het grootste deel uit gespecialiseerde melkveehouderijbedrijven zodat voor het doen van een uitspraak over de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveehouderij ook gespecialiseerde melkveehouderijbedrijven in de andere lidstaten in de beschouwing dienen te worden betrokken. Naast vergelijkbare bedrijven qua type is het ook van belang vergelijkbare bedrijven qua grootte bij de analyse van de concurrentiepositie te betrekken. Immers, de voorwaarden waaronder een kleiner bedrijf opereert kunnen geheel andere zijn dan die waaronder een groter bedrijf opereert.

Voor de classificatie naar type zowel als naar omvang wordt gebruik gemaakt van het Bruto Standaard Saldo (BSS). Het BSS wordt berekend door de gestandaardiseerde totaalopbrengst van een gewas of diersoort te verminderen met bepaalde bijkomende kosten³. Optelling van de bruto standaard saldi van alle op een bedrijf voorkomende activiteiten leidt tot het BSS van het gehele bedrijf. Op basis van de samenstelling van het BSS wordt het bedrijf dan volgens een communautaire typologie geclassificeerd. Zo worden bedrijven waar de melkveehouderijtak (inclusief de opfok van jong vee) meer dan tweederde van het BSS oplevert, gekarakteriseerd als gespecialiseerde melkveehouderij (bedrijfstype 41). En dat is het type dat hier voorwerp van onderzoek is.

Per bedrijfstype is een indeling naar grootteklassen van BSS beschikbaar. De BSS-classes lopen van 0-2 BSS tot meer dan 100 BSS. Van vrijwel alle Nederlandse gespe-

Figuur 2. Koeien per man in relatie tot de omvang van de melkproductie per bedrijf in 1983/84

Bron: EG-boekhoudnet

cialiseerde melkveehouderijbedrijven bedraagt het BSS meer dan 16. De analyse, voor zover betrekking hebbend op groepsgemiddelden, wordt daarom beperkt tot een vergelijking van de gespecialiseerde melkveehouderijbedrijven in de lidstaten voor de standaard BSS-classes: 16-40 BSS, 40-100 BSS en meer dan 100 BSS. In deze classes zijn in 1987 respectievelijk 14.283, 21.804 en 1.807 Nederlandse bedrijven vertegenwoordigd. Dat is 92% van bedrijfstype 41.

De gegevens van twee jaren worden bij de analyse betrokken: 1983/84 en 1987/88. Het jaar vlak voor de invoering van de superheffing en het meest recente jaar waarover gegevens beschikbaar zijn.

Resultaten EG-boekhoudnet

Aan het EG-boekhoudnet worden gegevens ontleend van de gespecialiseerde melkveebedrijven. Het EG-boekhoudnet vormt een representatieve steekproef van de Europese landbouw. Jaarlijks worden er gegevens verzameld over inkomens en bedrijfseconomische positie van landbouwbedrijven⁴.

Eerder is verondersteld dat er een positief verband bestaat tussen bedrijfsomvang en productiviteit⁵. De figuren 1 en 2 illustreren dat dit een juiste veronderstelling is geweest.

Naarmate de productie-omvang toeneemt, neemt zowel de melkgift per koe (met uitzondering van Frankrijk) alsook het aantal koeien per man toe. Voor zowel het niveau van de biologisch-technische productiviteit als voor het niveau van de arbeidsproductiviteit bij verschillende bedrijfsomvang staat Nederland bovenaan. Voor wat betreft het eerste aspect wordt deze plaats gedeeld met Denemarken; voor wat betreft het tweede aspect van de productiviteit zakt Nederland naar de sub-top bij een lagere productie-omvang.

2. Barbara Castle, Eisso Woltjer, Edgard Pisani, *Reform of common agricultural policy*, Brussel, 1987, blz. 86.

3. Eurostat, *Structuur van de bedrijven*, Methodologie van de gemeenschappelijke enquêtes, Luxemburg, 1986, blz. 260.

4. Zie verder: Landbouw-Economisch Instituut, *Bedrijfsuitkomsten en financiële positie (BEF)*, Samenvattend overzicht van landbouwbedrijven tot en met 1987/88, Den Haag, 1989 blz. 84 e.v.

5. A. Krijger, op.cit., blz. 406.

Tabel 1. Indexcijfers van melkgift per koe en koeien per man voor drie BSS-klassen, 1983/84 en 1987/88 (Nederland = 100)

	BSS 16-40				BSS 40-100				BSS > 100			
	melkgift per koe		koeien per man		melkgift per koe		koeien per man		melkgift per koe		koeien per man	
	1983/84	1987/88	1983/84	1987/88	1983/84	1987/88	1983/84	1987/88	1983/84	1987/88	1983/84	1987/88
Duitsland	94	84	74	76	94	82	67	67				
Frankrijk	87	85	85	87	77	75	66	77				
Italië	77	73	44	48	79	78	40	46	90	85	39	41
België	81	76	95	92	76	75	74	95				
Nederland	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Denemarken	107	101	99	99	102	93	75	83	99	89	66	73
Ierland	77	74	110	107	76	71	90	94				
Ver. Koninkrijk	94	82	100	103	96	83	77	86	96	89	68	74

Bron: EG-Boekhoudnet.

De figuren illustreren dat er nog steeds aanmerkelijke schaalvoordelen te behalen zijn, ook bij grotere productie-omvang. Het streven naar structuurverbetering is daarom nog steeds op zijn plaats voor het verder benutten van deze voordelen. Dit blijft ook voor 1987/88 opgaan, met uitzondering van Nederland en Denemarken waar de melkgift per koe bij een zekere productie-omvang afneemt.

Uit een vergelijking tussen 1983/84 en 1987/88 van de melkgift per koe blijkt dat Nederland de afstand tot alle lidstaten verder vergroot. De gemiddelde jaarlijkse groei bedraagt 3,4%. Hiermee loopt Nederland uit op zijn concurrenten.

Voor de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit geldt het tegenovergestelde. De niveaus liggen, in vergelijking met 1983/84, dichter bij elkaar. De gemiddelde jaarlijkse afname bedraagt -0,9%. Op dit punt lopen concurrenten in op Nederland.

De figuren zijn samengesteld op basis van groepsgegevens per BSS-klasse. Vergelijking van 1983/84 met 1987/88 brengt ook verschillen aan het licht binnen dezelfde BSS-klasse. In tabel 1 wordt daar aandacht aan besteed.

Het Nederlandse bedrijf in de klasse 16-40 BSS wordt gekenmerkt door gemiddeld 29 koeien en een gemiddelde melkproductie van 144.000 ton in 1983/84. In 1983/84 neemt Nederland na Denemarken een tweede plaats in wat betreft het niveau van de melkgift per koe. In 1987/88 neemt Nederland nog steeds de tweede plaats in maar de afstand tot Denemarken is sterk geslonken. Wat betreft het niveau van de arbeidsproductiviteit komt Nederland in dat jaar na Ierland en het Verenigd Koninkrijk. In deze BSS-klasse liggen de niveaus het dichtst bij elkaar. Hier dreigt het meeste gevaar voor de concurrentiepositie van Nederland.

In de BSS-klasse 40-100 neemt Nederland een sterke positie in. Het gemiddelde Nederlandse bedrijf realiseert met 65 koeien een melkproductie van 358.000 ton in 1983/84. De melkgift per koe in Nederland is, op Denemarken na, het hoogste. In het basisjaar is het hoge niveau van de arbeidsproductiviteit opvallend. De hoge gemiddelde jaarlijkse groei van de melkgift (3,7%) gecombineerd met de vrij forse gemiddelde jaarlijkse afname van de arbeidsproductiviteit (-1,8%) in deze klasse brengt Nederland qua gemiddelde jaarlijkse groei van de melkproductie per bedrijf in 1987/88 op de vijfde plaats na België (6,3%), Italië (5,1%), Frankrijk (5,0%) en Ierland (2,7%). Hier is de structuurverslechtering merkbaar. Weliswaar geven de niveaus aan dat de positie van Nederland momenteel nog onbetwist is, maar op termijn verdienen vooral ontwikkelingen in België en Frankrijk de aandacht.

Het gemiddelde Nederlandse bedrijf in de klasse van meer dan 100 BSS heeft een melkveestapel van 136 koeien en een melkproductie van 788.000 ton in 1983/84. Productie van enige betekenis op deze schaal vindt alleen

plaats in Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Nederland. Ook hier is de positie van Nederland door de hoge groei van de melkproductie per koe en gegeven de goede uitgangspositie van de arbeidsproductiviteit sterk. De accenten liggen in Nederland net omgekeerd aan die in Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. In laatstgenoemde landen ligt een sterker accent op de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit en een zwakker accent op de ontwikkeling van de biologisch-technische productiviteit. In Nederland is dat andersom.

Geconcludeerd kan worden dat de concurrentiekracht van Nederland, gemeten aan het niveau en de ontwikkeling van de productiviteit, op twee peilers rust: de relatief hoge groei van de melkgift per koe en het relatief hoge niveau van de arbeidsproductiviteit. De biologisch-technische productiviteit is sterk gestegen, enerzijds door een versnelde uitstoot van laag productief vee, anderzijds door betere voeding en verzorging. De Achilleshiel is het zwakke verloop van de arbeidsproductiviteit. Naast de relatief sterke groei van de melkgift per koe is hiervoor de verklaring de relatief geringe afvloeiing van melkveehouders in Nederland, waardoor er voor de blijvers relatief weinig quotum beschikbaar komt en het accent nog sterker op een efficiënte bedrijfsvoering is komen te liggen. Dit veroorzaakt mede de relatief hoge prijzen die in Nederland voor quotum worden betaald.

Het zwakke verloop van de arbeidsproductiviteit wordt momenteel ruimschoots gecompenseerd door de groei van de biologisch-technische productiviteit en het hoge niveau van de arbeidsproductiviteit maar kan op termijn een bedreiging vormen voor de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveehouderij. Uit een LEI-onderzoek blijkt dat aan het verder opvoeren van de melkgift per koe uit bedrijfseconomisch oogpunt grenzen zijn gesteld. Een bepaald niveau van de melkgift per koe nemen vooral de kosten voor aankoop van voer, diergezondheid en veeverbetering meer dan evenredig toe met de melkgift per koe⁶. Dit betekent dat het bedrijfsresultaat steeds gevoeliger wordt voor schommelingen in kosten en opbrengsten. Of zoals in een ander verband bij een onderzoek naar de quotumprijzen in Nederland is gesteld: de melkproductie vindt op een steeds hoger kostenniveau plaats hetgeen een negatieve invloed heeft op de concurrentiepositie⁷. Illustratief in dit verband is de eerder gememoreerde samenhang tussen melkgift per koe en de bedrijfsomvang

6. Landbouw-Economisch Instituut, *De invloed van de melkgift op het saldo per koe*, Den Haag, 1988, blz. 7.

7. P. de Boer en A. Krijger, The market for milkquotas in the Netherlands with special reference to the correlation between the price of land (with quota) and the profit per hectare in dairy farming, in: A. Burrell (red.), *Milk quotas in the European Community*, Wallingford, 1989, blz. 147.

voor Nederland en Denemarken in 1987/88. Na een bepaalde bedrijfsomvang daalt de melkgift per koe.

De positie van Nederland is sterker bij de grootste twee BSS-klassen dan bij de klasse 16-40 BSS. De bedreiging van de concurrentiepositie bij de laatste BSS-klasse is het grootst.

Resultaat EG-structuuronderzoek

De concurrentiepositie van de Nederlandse melkveehouderij in haar geheel is afhankelijk van de gewichten van de hiervoor beschreven BSS-klassen in het totaal. Voor Nederland is het gewenst, gezien bovenstaande conclusie, dat het gewicht van de bedrijven met een BSS van meer dan 40 toeneemt. Dit is niet het geval zoals blijkt uit tabel 2. De gegevens zijn ontleend aan het EG-landbouwstructuuronderzoek. Een onderzoek dat om de twee jaar wordt gehouden om te kunnen beschikken over informatie over de structuur van de landbouwbedrijven.

In alle lidstaten wordt een steeds groter deel van de melkproductie op grotere bedrijven gerealiseerd; Nederland vormt hierop een uitzondering. In Nederland neemt het aandeel van de bedrijven in de BSS-klasse 16-40 toe en dat is de BSS-klasse waarin de concurrentie het grootst is.

Het vorenstaande kan als volgt worden verklaard. Melkveehouders in Nederland en het Verenigd Koninkrijk zijn met de invoering van de superheffing en ook daarna het sterkst gekort op de hoeveelheid melk die aan de fabriek mag worden geleverd⁸. Daarnaast bedraagt in ons land het quotum dat is vrij gekomen via de opkoopregeling en weer is toegedeeld aan melkveehouders, slechts een gering deel van deze korting. Om deze twee redenen ligt in Nederland het gemiddelde quotum in 1987/88 ver onder de gemiddelde melkaflevering voor de invoering van de superheffing in 1983/84. In andere landen is dat niet het geval. Nederland is daarin uniek.

Ook in het Verenigd Koninkrijk is het quotum dat is gemoed met de opkoopregeling van geringe betekenis. Maar in dat land heeft zich een bloeiende quotummarkt ontwikkeld⁹. De markt heeft via herallocatie van quotum gezorgd dat gemiddeld genomen de melkveehouder in het Verenigd Koninkrijk in 1987/88 minstens evenveel kan leveren als in 1983/84. In Frankrijk en Denemarken vindt herverdeling plaats via een opkoopregeling. Bij de overige in dit verband relevante lidstaten treedt een zelfde effect op¹⁰.

In Nederland bestaat weliswaar ook een markt voor quotum maar de omvang daarvan is gering in relatie tot de

eerder genoemde korting op de melkleveranties. Dit is opmerkelijk omdat in Nederland een hoge prijs voor quotum wordt betaald. Naast leeftijdsopbouw, opvolgingssituaties en het feit dat de Nederlandse melkveehouderij al eerder een rationaliseringsproces achter de rug heeft, speelt een rol dat in grote delen van Nederland de alternatieve opbrengsten laag zijn. De netto-opbrengsten van de op een na aantrekkelijkste activiteit liggen ver onder de netto-opbrengsten van de melkveehouderij. Maar ook zouden de beperkingen die de overheid aan de quotummarkt heeft opgelegd een rol kunnen spelen.

Samengevat kan worden gesteld dat in de andere lidstaten dan Nederland via het budgetmechanisme en/of via het marktmechanisme een herallocatie van quotum heeft plaatsgevonden waardoor het gemiddeld quotum in 1987/88 groter is dan de gemiddelde melkaflevering in 1983/84. De structuurverbetering kon daardoor in deze landen doorgaan. In Nederland is dat niet het geval. Door het onvoldoende tot ontwikkeling komen van een quotummarkt en een weinig actief opkoopbeleid van de overheid is Nederland het enige land waar het gemiddelde quotum in 1987/88 kleiner is dan de gemiddelde melkaflevering in 1983/84. In ons land is sprake van structuurverslechtering; andere lidstaten lopen nog steeds op Nederland in.

Slot

Voorgaande analyse van produktiviteitsontwikkelingen leert dat de gemiddelde Nederlandse melkveehouder concurrenten op korte termijn het hoofd kan bieden. Dit is mogelijk door de groei van de melkgift per koe. Uit onderzoek blijkt echter dat er grenzen zijn gesteld aan deze groei. Op lange termijn is sprake van structuurverslechtering. Aannemende dat de productiebeperking in een of andere vorm voorlopig zal blijven bestaan zou de overheid hetzij via het minder aan regels binden van de quotummarkt, hetzij via een actiever opkoop- en toedelingsbeleid, hetzij via een combinatie van beide mogelijkheden, de structuurverslechtering moeten tegengaan.

Adriaan Krijger

Tabel 2 Ontwikkeling structuur melkveehouderij van een aantal lidstaten voor 1983 en 1987

	1983				1987			
	Totaal	16-40	40-100	>100	Totaal	16-40	40-100	>100
	abs	%	%	%	abs	%	%	%
Duitsland	197.041	34,1	6,9	0,1	181.292	39,7	9,3	0,1
Frankrijk	239.772	39,1	5,7	0,1	163.959	46,2	8,2	0,1
Italië	92.680	14,0	4,9	0,9	96.729	18,0	7,0	1,7
België	21.047	45,8	12,0	0,2	17.966	48,7	16,1	0,3
Nederland	48.747	30,8	53,3	6,6	41.156	34,7	53,0	4,4
Denem.	19.630	52,9	28,5	1,2	15.370	42,3	44,2	3,2
Ierland	59.303	24,7	3,6	0,2	54.890	34,7	9,5	0,5
Ver. Kon.	42.345	37,5	39,5	7,5	36.810	36,5	43,0	8,2

Bron: EG-landbouwstructuuronderzoek.

8. Europese Commissie, *Report to the Council on the application of the levy system in the milk sector*, Com (86) 645 final, Brussel, 1986.

9. Milk marketing board, *Five years of milk quotas, a progress report*, Londen, 1989, blz. 11.

10. International Dairy Federation, *Quota controls on milk supplies and supply management*, 2nd edition, Bulletin of the IDF, nr. 245/1989, blz. 19 e.v.